

SAMENVATTING

Demonstreren is een grondrecht

In onze Grondwet en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is het recht op demonstreren verankerd. Het is een vereiste van behoorlijk overheidsoptreden dat grondrechten van burgers worden gerespecteerd. De burgemeester moet, met hulp van de politie, demonstraties in zijn of haar gemeente faciliteren en beschermen, zodat demonstranten hun grondrecht kunnen uitoefenen.

Aanleiding onderzoek

De Nationale ombudsman heeft in de loop der jaren verschillende rapporten gepubliceerd over het demonstratierecht. Daaruit komt naar voren dat burgemeesters en politie het demonstratierecht niet altijd voldoende waarborgen. Berichten in de media en diverse wetenschappelijke publicaties bevestigden dit beeld en hebben de Nationale ombudsman doen besluiten een onderzoek uit eigen beweging in te stellen. Met het rapport beoogt de Nationale ombudsman richting te geven aan de maatschappelijke discussie over het demonstratierecht. De ombudsman stelt het burgerperspectief centraal en biedt met zijn aanbevelingen een handelingskader voor zowel de overheid als demonstranten.

Demonstratierecht onder druk

In de praktijk lukt het niet altijd de demonstratievrijheid te waarborgen. Met regelmaat zijn er berichten in de media over demonstraties die worden beperkt of geen doorgang mogen vinden. Ook de ombudsman ontvangt klachten van demonstranten die zijn belemmerd in het uitoefenen van hun grondrecht. Vanuit zorg voor de openbare orde en veiligheid en omdat de overheid ook rekening wil houden met de burgers die niet demonstreren, worden demonstraties niet altijd zonder voorbehoud of aanpassing gefaciliteerd. Controversiële demonstraties roepen soms immers heftige reacties op van omstanders en tegendemonstranten. Daarmee ontstaat het risico op ongeregeldheden. Belangen van omstanders, inwoners of ondernemers kunnen in het geding komen. De burgemeester neemt maatregelen om dat te voorkomen.

Onderzoeksvraag

Wat mogen demonstranten in redelijkheid van de overheid (burgemeesters en politie) verwachten ten aanzien van de borging van het recht op demonstratie? Wat moeten demonstranten weten en doen wanneer zij (willen) gaan demonstreren?

“Als bestuurder wil je een situatie niet uit de hand laten lopen. Men wil het niet op zijn beloop laten; better safe than sorry”

Conclusie

De overheid neigt naar risicomijdend gedrag. Overheden beschouwen het demonstratierecht in de praktijk niet zelden als onderdeel van een belangenafweging: het recht op demonstreren versus het belang van de openbare orde en veiligheid. De essentie van het grondrecht tot demonstreren moet voorop staan. Die essentie is dat de overheid zich tot het uiterste moet inspannen om demonstraties te faciliteren en te beschermen, zodat burgers in vrijheid hun mening – hoe impopulair ook – kunnen laten horen. Elke andere houding van de overheid doet afbreuk aan de kern van het demonstratierecht.

Reinier van Zutphen, de Nationale ombudsman:

Daar waar de boodschap van de demonstratie omstreden is, gaat het schuren. Er gaan dan belangen als openbare orde en veiligheid meespelen. Het grondrecht om te demonstreren mag geen onderdeel van deze belangenafweging zijn.

“...het voelt als een sollicitatiegesprek en de gemeente bepaalt dan of we wel of niet mogen demonstreren..”

“Beperkingen die worden opgelegd gaan over de locatie, de looproute / het al dan niet lopen, de duur, het tijdstip en ook wel eens de inhoud. De inhoud moet eigenlijk buiten schot blijven, maar dat is niet altijd het geval”

Een greep uit de aanbevelingen

De Nationale ombudsman benadrukt dat hij bij het formuleren van zijn aanbevelingen het fundamentele recht om te demonstreren voorop stelt. Uit dat principe volgt dat er voor de overheid een positieve verplichting geldt om demonstraties zoveel mogelijk te faciliteren en te beschermen.

Aan de overheid:

- Zorg dat aanmelden loont door tijdens het contact vooraf de juiste grondhouding te tonen: volledig en zonder voorbehoud faciliteren.
- Leg alleen beperkingen of verboden op indien dit noodzakelijk is met het oog op de belangen genoemd in artikel 2 Wom. Motiveer iedere inperking van de demonstratievrijheid.
- Behandel alle demonstranten gelijk en neutraal en neem hun wensen als uitgangspunt. Houd uitsluitend demonstranten aan als daar juridisch houdbare gronden voor zijn en bij voorkeur pas na afloop van de demonstratie, om escalatie te voorkomen.

Aan de demonstrant

- Tijdig aanmelden van de demonstratie en goed contact met de overheid maken de kans op een soepel verloop zo groot mogelijk.
- Zoek tijdens de demonstratie contact met de ordedienst en/of de politie als er problemen (dreigen te) ontstaan.